

Тежња Европске уније за стратегијском аутономијом

ПОЛИТИКА, ВОЈНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ И НОВАЦ

Пише Милан ИГРУТИНОВИЋ

Формална агенда текуће Европске комисије за период 2019–2024. године начелно садржи да „Унија може да стратегијски делује и појача своју способност да делује аутономно у заштити интереса, вредности и начина живота и да утиче на обликовање глобалне будућности”. Оно што остаје углавном неисказано, али јасно између редова европских дебата на ову тему, јесте чињеница да се стратегијска аутономија ЕУ нужно остварује у конкуренцији са положајем САД и НАТО-а. Тако Стална структурисана сарадња у одбрани, Европски фонд за одбрану и Координисани годишњи преглед одбране чине нову институционалну основу дубљег повезивања држава чланица на пољу одбране, што би требало да допринесе јачању Уније као релевантног спољнополитичког чиниоца.

Политике безбедности и одбране историјски нису биле посебно значајан елемент интеграција унутар Европске уније. У време формирања њене претече, Европске економске заједнице, педесетих година, НАТО савез је већ био формиран и доживео је прва проширења (1952. прикључиле су се Грчка и Турска, а 1955. године и СР Немачка). Алтернативни планови формирања Европске одбрамбене заједнице, која је подразумевала заједничку европску армију састављену од националних компоненти, настали су али и пропали у Паризу у периоду 1952–1954. године. Француска политичка елита тада није имала снаге ни умешности да оствари форму у којој би се поново наоружана СР Немачка нашла као важан члан војног савеза, те су идеје о европској армији пропале, а СР Немачка је приступила НАТО-у. Како је сарадња на пољу одбране тиме била чврсто ослоњена на НАТО, а пре свега на улогу САД, идеје о интеграцијама су јасно кренуле стазом повезивања тржишта заинтересованих земаља западне Европе.

Сарадња на пољу развоја војне технологије током хладног рата остваривана је у сенци улоге САД као глав-

ног произвођача и продавца наоружања и војне опреме, те уз подразумевањем став да је на националном нивоу било битно задржати и развити кључне потенцијале. Тако су и успешни пројекти, пре свега у домену ваздухопловства, били у форми *ad hoc* међусобне сарадње. Ту се може сврстати ловац-бомбардер Jaguar (концерн SEPECAT, француски Dassault-Breguet и британски ВАС, од 1966), тренажно-борбени двосед Alpha Jet (француски Dassault и немачки Dornier, од 1970), вишенаменски ловац-бомбардер Tornado (концерн Panavia који су чинили британски ВАС, немачки Messerschmitt-Bölkow-Blohm и италијански FIAT/Aeritalia, од 1969) и касније Eurofighter Typhoon (пројекат започет 1983. године) или концерн Euromissile (француски Aerospatiale и немачки Messerschmitt-Bölkow-Blohm, од 1970) са противоклопним и противваздухопловним ракетама (HOT, Milan, Roland).

ИНТЕГРАЦИЈА УНИЈЕ ПО ДУБИНИ И ШИРИНИ

Стварање ЕУ из Европске заједнице, кроз Мастрихтски споразум (1992), усталичило је институционалну структуру три стуба Уније: први стуб је била економска интеграција, други

заједничка спољна и безбедносна политика и трећи стуб сарадња у полицијском и правосудном домену. То је отворило интеграцију Уније по дубини, дајући јој кровни оквир који се испуњава садржајем практично до данас. Крај хладног рата (1989–1991), услед слома комунизма на европском тлу и укидања Варшавског пакта као другог хладноратовског војног блока, отворио је нову еру у односима у Европи и перспективу значајног проширења чланства у Унији, дакле интеграцију по ширини.

Укупњавање појединих западно-европских компанија из сектора одбране временски је пратило политички развој интеграција Европске уније. Eurocopter је формиран 1992. године фузијом пословних јединица француског Aerospatiale и немачке DASA-е, намењених производњи хеликоптера. Eurocopter је 2014. преименован у Airbus Helicopters и оперише као део конгломерата Airbus. Airbus под својим окриљем има и ранију компанију EADS, коју су од 2000. године чиниле немачка DASA, шпанска CASA, француски Aerospatiale, све значајни играчи на ваздухопловном тржишту, али који суочени са великом америчком конкуренцијом (Lockheed-Martin, Northrop Grumman, Boeing) нису мо-

гли појединачно опстати. Слично је било и са формирањем групе Thales након што је француски Thomson CSF купио британски Racal 2000. године. Али транснационална интеграција великих компанија је само део приче, јер је у неколико ЕУ земаља дошло до фузија мањих државних компанија у нове „националне шампионе”. Тако су у Француској створене Safran група (2005. од Snecma i SAGEM-a), поменута Thales група, заједно са француском државом држи концерн Naval, доминантну бродоградилу групу. Сличну позицију у Шпанији заузима Navantia, формирана 2005. издвајањем војног сегмента ранијих државних бродоградилушта. У Италији је традиционално највећи произвођач оружја и војног оруђа Finmeccanica додатно проширила пословања и ребрендирала се променом имена у Leonardo 2016. године.

ПОЛИТИКА ОДБРАНЕ И СТРАТЕГИЈСКА АУТОНОМИЈА

У претходној деценији позиција Европске уније као актера глобалне политике стављена је на велике пробе. Географски је она окружена тзв. луком нестабилности: од рата и наоко замрзнутог конфликта у Украјини и у ширем смислу тензичног односа са Русијом, преко Турске за коју Брисел више не види јасну заједничку перспективу, Сирије, у којој практично десет година траје грађански рат са међународним учешћем и чија је територија била коришћена за раст Даеша и терористичке нападе у Европи, Либије која је и даље подељена и неуправљива, и јужније до сиромашног региона Сахела у коме се преплићу страховито сиромаштво, нестабилне владе, исламске фундаменталистичке фракције и војно-цивилне мисије ЕУ и неких држава чланица. Брежит је од 2016. године сасвим директно показао да мото

„све ближе Унија” није више неупитан и отворио је нову динамику понашања Лондона, али и Париза, на пољу спољне и одбрамбене политике.

Током мандата Доналда Трампа на месту председника САД (2017–2021) Вашингтон је тежио јачој преоријентацији на свој конкурентски однос са Кином, док је на европском тлу јачао опортуне билатералне односе, најпре са Лондоном, Варшавом, Букурештом и Атином, желећи да очува снажне везе са Великом Британијом у контексту Брежита, а да на истоку Европе остане главни безбедносни партнер чланицама ЕУ и НАТО које су позиционирани према Русији или према Турској и Леванту, дакле на линији која је главна безбедносна „пукотина” на европском континенту. Реакције на његов мандат у Европи су углавном биле негативне, јер је доживљаван као председник који је често стављао под знак питања постојеће савезничке аранжмане и логику заједничке одбране, чија је крилатица „Америка на првом месту” слала јасан сигнал да се европски савезници морају више сами старати о својој безбедности. У сложеној констелацији политичких снага у Европској унији ово је

дочекано као проблем, али и као шанса за јаче дефинисање националних и заједничких интереса на нивоу ЕУ, вођено логиком да су САД све мање поуздан партнер и да се фундаментална безбедносна питања морају решавати сопственим снагама. Чак ни победа Џозефа Бајдена на председничким изборима новембра 2020. није превише ублажила те ставове. Поједини кораци новог председника у 2021. години, попут брзог и фактички унилатералног повлачења из Авганистана, истискивања Француске из уговора о продаји подморница Аустралији, такође су појачали перцепцију да је потребан снажнији ослонац на сопствене снаге.

Истовремено, САД се труде да очувају позиције доминантног продавца оружја у Европи. Круна њиховог успеха је вишенаменски борбени авион Lockheed-Martin F-35. Након одавно познатих купаца – В. Британије, Италије, Норвешке, Данске, Пољске и Холандије – Финска је у децембру прошле године одлучила да купи 64 авиона F-35A, а цена програма са наоружањем, обуком и одржавањем до 2030. године износи око 8,3 милијарди евра. Шпанија, Грчка и Чешка су следећи могући купци, док компанија

Реакције на Трампов мандат у Европи углавном су биле негативне, јер је доживљаван као председник који је често стављао под знак питања постојеће савезничке аранжмане и логику заједничке одбране, а његова крилатица „Америка на првом месту” слала је јасан сигнал да се европски савезници морају више сами старати о својој безбедности.

Lockheed-Martin очекује да ће у Европи продати око 450 примерака до краја ове деценије. Тако ће се тај авион наметнути као основа флоте борбених авиона ЕУ (и НАТО) земаља, на извештајан начин наслеђујући улогу коју су имали F-104 и F-16 и потврђујући америчко преимућство у том домену. Са друге стране, европске компаније нису ни близу тога да могу да направе борбени авион пете генерације, а планови развоја тзв. будућег ваздухопловног борбеног система (Future Combat Air System – FCAS) тек су у повоју и могу резултовати готовим производима – авионом шесте генерације, који треба да наследи авионе Турпооп, Rafale и F-18 око 2040. године.

Имајући све то у виду, текућа Европска комисија која има мандат од децембра 2019. године сама се дефинише као „геополитичка комисија”. Она тиме жели да стави нагласак на то да разуме кумулативне проблеме са којима се Унија суочава на пољу спољне и безбедносне политике, имајући у виду своје окружење, али и недовољну унутрашњу кохезију, те жели да своје ресурсе искористи тако да може јасније да пројектује и своју моћ.

Током претходних неколико година донета су нова институционална решења у том смеру. Генерал-

ни директорат за одбрамбену индустрију и свемир (ДГ ДЕФИС) Европске уније установљен је јануара 2021. године, под окриљем комесаријата за унутрашње тржиште. Задатак му је да надгледа конкурентност и иновативност те индустријске гране, уз надлежност да примењује постојеће и будуће стратегије из свемирског програма (Galileo и Copernicus сателити, EGNOS сервис...).

ВЕЋИ НИВО ИНТЕГРИСАНОСТИ НА ПОЉУ ОДБРАНЕ

Крајем 2017. године 25 чланица Уније покренуло је сталну структурисану сарадњу на пољу одбране (ПЕСКО), чиме су формализовали механизам вишег нивоа интегрисаности својих политика одбране. У пракси државе чланице се међусобно договарају око заједничких пројеката, вођених логиком да је лакше и јефтиније неке ствари радити заједно. До сада је покренуто око 60 таквих пројеката из различитих одбрамбених сфера: стандардизација процедура за штапске вежбе до нивоа дивизије, оснивање заједничке војнообавештајне школе, заједничког центра за војномедицинску обуку специјалних снага, заједничких полигона за обуку АБХО јединица, развој индиректне артиљеријске подршке

путем развоја прецизне артиљеријске платформе, развој заједничке патролне корвете, борбеног хеликоптера Tiger 3, формирање Европске војномедицинске команде, формирање стандардизованих логистичких база за подршку операцијама ЕУ итд. Врата за сарадњу на овим пројектима су делом отворена и државама које нису чланице ЕУ, а од маја прошле године Европски савет одобрио је учешће САД, Канаде и Норвешке на пројектима развоја војне мобилности. ПЕСКО има свој секретаријат, у коме се налазе и Европска одбрамбена агенција и Европска служба за спољне послове са Војним штабом ЕУ.

Пројекти из домена ПЕСКО-а могу се финансирати и путем успостављеног Европског фонда за одбрану (ЕДФ). Он користи средства из заједничког буџета Уније за финансирање технолошко-развојних пројеката који по правилу могу имати и цивилну намену, јер ЕУ традиционално нема надлежност да из буџета директно финансира издатке за одбрану. Фонд је од 2017. до 2021. године имао ванредно финансирање из тада важећег седмогодишњег буџетског циклуса, а након дугих преговора одређена је сума од 8 милијарди евра за циклус 2021–2027. године. Овај фонд тако представља

Дигитални приказ будућег ваздухопловног борбеног система (Future Combat Air System – FCAS)

први корак уплива Уније у директно финансирање заједничких одбрамбених потреба и у том смислу јесте финансијска потпора исказаној тежњи чланица ЕУ да она развије способност стратегијске аутономије.

Формална агенда текуће Европске комисије за период 2019–2024. године начелно садржи да „Унија може да стратегијски делује и појача своју способност да делује аутономно у заштити интереса, вредности и начина живота и да утиче на обликовање глобалне будућности”. Оно што остаје углавном неисказано, али јасно између редова европских дебата на ову тему, јесте чињеница да се стратегијска аутономија ЕУ нужно остварује у конкуренцији са положајем САД и НАТО-а.

Од деведесетих година и рedefинисања европске политичке географије Унија је у неколико наврата тежила да се постави као релевантан фактор на пољу одбране. Фигурирале су идеје о „европском стубу унутар НАТО-а”, о „европском безбедносном и одбрамбеном идентитету”, о значајним експедиционим снагама које ће штитити заједничке интересе далеко ван простора ЕУ. Те амбиције сударале су се са реалношћу стечених америчких позиција у Европи, интересима значајног броја чланица да питања своје безбедности и одбране држе везаним за САД и НАТО пре него за ЕУ, да нема потребе да се измишљају нове форме поред постојећих и да се тако троши новац на дуплирање послова.

Због сложене форме доношења одлука само су оне тачке од најширег заједничког интереса могле наћи пут до остварења. Последњи израз заједничких интереса јесте Координисани годишњи преглед одбране (КАРД). То је процес који надгледа збирне могућности и потребе држава чланица у домену одбране, уз координацију Европске одбрамбене агенције и Европске службе за спољне послове,

Немачка пушка
Heckler & Koch HK416

и који помаже да се уоче места на којима је могуће остварити уштеде и побољшања и спојити исказане интересе. Политичка сврха овог механизма је да превазиђе историјски наслеђену разубеђеност војних и војноиндустријских капацитета држава чланица, да им помогне да у оквиру ЕУ и са њеном подршком остварују неке од својих циљева и да у бити буде мотор индиректне интеграције политике одбране. Тако ПЕСКО, ЕДФ и КАРД чине нову институционалну основу дубљег повезивања држава чланица на пољу одбране, што би требало да доприне се јачању Уније као релевантног спољнополитичког чиниоца.

ЕВРОПСКИ ОДБРАМБЕНИ ТЕХНОЛОШКИ И ИНДУСТРИЈСКИ КОМПЛЕКС

Укупни војни буџети држава чланица ЕУ у 2020. години износили су око 200 милијарди евра. Европска агенција за одбрану (ЕДА) је у својим последњим извештајима приметила благи пад расхода на пољу заједничке набавке у оквиру пројеката под покровитељством ЕУ, са око 4,5 на 4,1 милијарду евра на прелазу 2019–2020. године. Укупно гледано, национални

војни буџети су стабилни, са тенденцијом благог раста упркос одређеним рестрикцијама због трошкова које је изазвала пандемија ковида 19.

Највише пажње изазивају пројекти развоја Eurodrone (European Medium Altitude Long Endurance Remotely Piloted Aircraft System – MALE RPAS) у сарадњи фирми Airbus, Dassault и Leonardo, који би требало да постане оперативан од средине ове деценије, те нови средњи транспортни авион (Future Medium-size Tactical Cargo – FMTC) који би требало да замени старе авионе Lockheed C-130 и CASA C-235/295, из домена развоја војне мобилности. Заједнички развој поменутог борбеног авиона нове генерације (Future Combat Air System – FCAS) још увек није заведен као ПЕСКО пројекат, али постоје очекивања да ће се то догодити. Слично је и са француско-немачким пројектом основног копненог борбеног система (Main Ground Combat System – MGCS), који у перспективи треба да замени тенкове Leclerc и Leopard 2, за који су интересовање показале и В. Британија, Италија, Шпанија и Пољска. У најбољем случају очекује се да верзија технолошког демонстратора буде гото-

САД се труде да очувају позиције доминантног продавца оружја у Европи. Круна њиховог успеха је вишенаменски борбени авион Lockheed F-35, а компанија Lockheed очекује да ће у Европи продати око 450 примерака до краја ове деценије.

Као врло специфичан пројекат треба издвојити ЕУФОР Оперативно језгро за одговор на кризе (EUFOR Crisis Response Operation Core – CROC), који се од 2018. развија у оквиру ПЕСКО-а. То је заправо главни корак ка „ЕУ војсци” и треба да представља својеврстан каталог расположивих војних капацитета ЕУ и држава чланица, повезан са Војним штабом ЕУ, преко кога би се доступне снаге могле брзо и по политичкој потреби ангажовати.

ва 2024. године. Као врло специфичан пројекат треба издвојити ЕУФОР Оперативно језгро за одговор на кризе (EUFOR Crisis Response Operation Core – CROC), који се од 2018. развија у оквиру ПЕСКО-а. То је заправо главни корак ка „ЕУ војсци” и треба да представља својеврстан каталог расположивих војних капацитета ЕУ и држава чланица, повезан са Војним штабом ЕУ, преко кога би се доступне снаге могле брзо и по политичкој потреби ангажовати. Носилац пројекта је Немачка, а учествују још и Грчка, Шпанија, Француска, Италија, Кипар и Аустрија. Посебно је симболички важан пример замене француске јуришне пушке FAMAS куповином немачке пушке Heckler & Koch HK416 за потребе француских оружаних снага од 2016. године. Тако ће француска војска, када се FAMAS око 2027. године потпуно повуче из активне употребе, остати без традиционално схваћене домицилне пушке и биће ослоњена на снабдевача из суседне Немачке.

Посебан нагласак у заједничком финансирању дат је на „дисруптивне” технологије, у које се убрајају технологије из широког сајбер домена различитих намена. Ту су развој специфичног софтвера, заштићених комуникација, радарске опреме. Академија за сајбер технологије и иновације (EU Cyber Academia and Innovation Hub – EU CAIH) се развија у Португалу и мултилатерални је део њиховог националног пројекта исте намене, финансиран од Европског одбрамбеног фонда и намењен како чланицама ЕУ, тако и НАТО-у.

Глобално тржиште наоружања и војне опреме је компетитивно, а његову вредност у 2020. стокхолмски институт СИПРИ проценио је на 531 милијарду долара. Америчке компаније су традиционално највећи снабдевачи (54% вредности), док су кинеске компаније избиле на друго место,

са уделом од 13%. Компаније из Европе су збирно продале оружја за 109 милијарди долара (21%), али од тога око трећине (37,5 милијарди) припада британским компанијама. Извоз компанија из ЕУ је неколико година у стагнацији, док руске компаније бележе благи пад извоза трећу годину заредом.

Компетитивност тржишта и брзу преоријентацију државних циљева и интереса врло добро смо видели у септембру прошле године, када је аустралијска влада одустала од постојећег споразума са француском о набавци дизел-електричних подморница прерађене класе Barracuda (вредности 56 милијарди евра), како би се определила за шири споразум у троуглу са САД и Великом Британијом и наручила подморнице на нуклеарни погон са конвенционалним наоружањем, уз трансфер технологије и њихову изградњу у Аустралији. Споразум популарно познат као АУКУС подразумева и развој пратећих подморских система и сарадње у сајбер области, а политички је фундаментално заснован на контрирању кинеским позицијама и амбицијама у Југоисточној Азији. Француске бурне реакције на тај чин, укључујући и до сада незабележено повлачење амбасадора из Вашингтона, потцртале су тензије које постоје између трансатлантских савезника и цео сплет амбиција Уније ка својој стратегијској аутономији.

У МЕЋУПРОСТОРУ

У тренуцима акутних криза Европска унија се није показала као релевантан војни чинилац. Када су државе чланице желеле војну акцију, радиле су најчешће то саме, у неформалним коалицијама, или кроз НАТО. Борбене групе ЕУ – чији је и Србија члан, подсетимо се – никад нису употребљене

у борби; штапски капацитети за војне акције већег обима, попут интервенције у Либији 2011. године, били су ослоњени на британске и француске националне ресурсе; као одговор на рат у Украјини од 2014. године војне капацитете, нове заједничке ротације и ваздухопловну и поморску активност на Балтику и Црном мору појачао је НАТО, а не ЕУ. Војне и цивилне мисије из домена Заједничке безбедносне и одбрамбене политике, у којима понекад учествује и Србија, имају лимитирану улогу и ефекте, имајући у виду њихов фокус на сукобе ниског интензитета и мисије управљања кризама.

С обзиром на опште и историјски утемељене надлежности Уније у регулацији тржишта и дела економске политике, искораци који су учињени на пољу заједничке одбране јесу дошли у већој мери у домену војне економије. Заправо, цео комплекс налази се у извесној међуфази. Он још није способан да испоручи неке од најсложенијих јединица борбене технике, попут вишенаменског борбеног авиона пете генерације (наспрот F-35, или руском Су-57 и кинеском J-20), наоружане БПЛ, наспрот етаблираним америчким БПЛ MQ-1 Predator и MQ-9 Reaper, кинеским Wing Loong / Pterodactyl I, која је и у нашем наоружању, или турским Bayraktar TB2, који се сада већ екстензивно користи у европском суседству, од Кавказа до северне Африке, па и у Украјини. Ипак, он има снажну финансијску позадину, респектабилну технолошку базу, а полако добија и политички ветар у леђа. У којој мери ће се остваривати садејство са политичким амбицијама Уније да постане релевантнији војни фактор остаће да се види, јер пракса стално потврђује да се та улога нужно остварује како кроз спољашњу (други глобални чиниоци), тако и унутрашњу (национални интереси, НАТО) конкуренцију.¹